

cultura europeană contestă implicit frontierele care continuă să împartă câmpul istoriografic din România între „cercetători” și „profesori”, între specialiști în „istorie universală” și cei în „istorie românească”. Pregătită și gândită la catedră vreme de mai mulți ani, cartea lui Alexandru-Florin Platon poate sluji drept model prin claritatea didactică a expunerii, prin construcția argumentelor și soliditatea documentării sau prin felul în care deschide noi direcții de cercetare. Deși tratează o temă de „istorie universală”, „*Corpul politic*” în *cultura europeană* îi provoacă pe istoricii Țării Românești și ai Moldovei să re-gândească semnificația reprezentărilor statului (sau a absenței lor) în cultura românească medievală și modernă. Alexandru-Florin Platon reamintește „corpului istoricilor” din România două adevăruri fundamentale: cercetătorul și profesorul sunt ipostaze îngemănate ale istoricului, iar istoria românească nu capătă sens decât atunci când este privită dinspre istoria universală.

Marian COMAN

Oliver Jens SCHMITT, Corneliu Zelea Codreanu Ascensiunea și căderea „Căpitanului”, traducere din limba germană de Wilhelm Tauwinkl, București, Humanitas, 2017, 455 p.

Născut în Elveția, la Basel, în anul 1973, Oliver Jens Schmitt este profesor de istorie sud-est-europeană la Universitatea din Viena. Din 2017 este președintele Secției filozofic-istorice a Academiei Austriece de Științe. Având ca pregătire inițială bizantinistică, ulterior, domeniile sale de interes și cercetare s-au orientat, printre altele, către studierea fascismului în Europa de Est, cu accent asupra României.

Volumul de față, apărut la Editura Humanitas, în traducerea lui Wilhelm Tauwinkl, nu corespunde decât în parte versiunii publicate în limba germană, Căpitan Codreanu: Aufstieg und Fall des rumänischen Faschistenführers, Editura Zsolnay, Viena, 2016. Autorul consideră ediția de față nu o simplă traducere, ci „versiunea definitivă a cărții” (p. 374), aceasta încununând o cercetare întreprinsă pe parcursul a zece ani.

Valorificând surse inedite și interpretând laborios și obiectiv texte deja publicate, comparând critic diferitele categorii de izvoare, fidel principiului de „a nu compromite cercetarea în urma unor judecăți pripite” și avertizându-și cititorii că „a cerceta nu înseamnă nicidecum a aproba obiectul cercetării” (p. 365), istoricul realizează biografia uneia dintre cele mai controversate personalități din istoria României contemporane, Corneliu Zelea Codreanu, conducătorul Mișcării legionare și una dintre personalitățile charismatice ale istoriei Europei secolului XX.

Conform mărturiei autorului, apariția acestei lucrări răspunde și necesității de a acoperi un vid existent în istoriografia românească: „După 1989, spațiul public românesc l-a evitat pe Codreanu ca personaj [...]. Până acum s-a studiat prea puțin istoria Legiunii ca fenomen social interbelic, adică evoluția mișcării sub conducerea lui Codreanu” (p. 363).

Din punct de vedere metodologic, având ca model cercetările anterioare asupra fascismului în Germania și Italia, istoricul a ales „o abordare social-istorică cantitativă”, bazându-se și pe temeiul premisei că „trebuie să fie obținută o bază stabilă de material de arhivă în vederea studiului biografic. Într-adevăr, noi textechie au fost supuse interpretării, precum jurnalul lui Codreanu din 1934, părți ale corespondenței lui, precum și numeroase rapoarte ale poliției, ceea ce conferă cărții o bază documentară solidă” (p. 367). În același timp, „cartea încearcă să împletească pasajele narative cu analiza și să organizeze întregul într-o matrice care este subordonată cercetării conduse de teorie” (p. 373).

Pe tot parcursul lucrării, profesorul Oliver Jens Schmitt a reușit să se îndepărteze de interpretări maniheiste, să nu se plaseze la polii hermeneutici ai denigrării sau ai idolatrizării (destul de des întâlniți în raportarea la această problematică) și să prezinte de fiecare dată nuanțat și amplu documentat cele mai importante evenimente din viața lui Corneliu Zelea Codreanu și din existența grupării politice pe care acesta o conducea. Profesorul Schmitt se dovedește a fi un fin cunoscător al istoriei Europei și României interbelice, fiind la curent, totodată, cu dezbaterile conceptual-teoretice care privesc istoria mișcărilor și regimurilor fasciste. De altfel, chiar autorul susține faptul că „bazele teoretice au fost create, în ultimele decenii de cercetarea comparată a fascismului. Este vorba de teme precum teoria charismei a lui Max Weber, problema religiei politice și a religiozității Legiunii, a caracterului fascist sau a drumului ideologic aparte al Legiunii, a ultranaționalismului palingenic, a compoziției sociale a comunității de adepți” (p. 373).

Prima parte a lucrării este dedicată prezentării istoriei familiale a lui Corneliu Zelea Codreanu, Oliver Jens Schmitt justificând această opțiune prin „faptul că biografiile încep cu clarificarea trecutului familiei nu este neobișnuit. În cazul nostru însă, este vorba de mai mult decât atât, și anume teza că niciun alt lider charismatic din Europa interbelică (cu excepția întemeietorului mișcării fasciste spaniole a Falangei, José Antonio Primo de Rivera, fiul unui dictator) n-a fost atât de puternic marcat de tatăl său, atât de mult ajutat și însoțit de familie cum a fost Corneliu Zelea Codreanu. Ce spunea și făcea fiul venea de la tată și era susținut de mamă și, mai ales, de frați și surori” (p. 13), fascismul românesc fiind considerat „o poveste de familie – povestea unor familii propriu-zise, ca aceea a lui Codreanu, care se extindeau potrivit modelelor tradiționale de căsătorie și nașie, a familiei imaginare născute în «Frățiile de Cruce» ale școlărilor, precum și a «familiei legionare», ca idee și ca practică socială trăită de nucleul dur” (p. 14).

Trăindu-și copilăria într-un mediu ultranaționalist, Corneliu Zelea Codreanu și-a însușit ideile tatălui său, Ion Zelea Codreanu și a ajuns, în perioada studenției, să le propage, la rândul său. Devenit lider al studenților naționaliști din Iași, Codreanu a fost implicat direct în mișcări antisemite și antibolșevice din anul 1922. Astfel, destinul lui Codreanu de „profet al neamului” începea sub auspiciile violenței. Oliver Jens Schmitt realizează o vastă analiză a acestui palier biografic al „Căpitanului”: „Codreanu era un om violent, organizator și conducător de revolte și al unui complot, ajuns notoriu pentru tulburarea ordinii publice” (p. 78). Tânărul Codreanu s-a confruntat pentru prima dată cu violența autorităților coordonate de

prefectul poliției din Iași, Manciu, în anul 1924: „Pentru prima dată a apărut o nouă dimensiune care urma să-l însoțească pe Codreanu dimpreună cu mișcarea sa, până la sfârșit: violența din partea autorităților”. Aceasta „doar confirma sentimentul radicalilor că își exercită autoapărarea, că nu sunt agresori, ci victime, martiri, pentru o cauză «sfântă»” (Ibidem).

Escaladarea conflictului dintre tinerii studenți antisemiți și autoritățile statului a dus la asasinarea prefectului Manciu, la 24 octombrie 1924, pe treptele Palatului de Justiție din Iași, context în care au fost răniți și doi polițiști: „Împușcarea lui Manciu a reprezentat o cotitură profundă în viața lui Codreanu: imitându-și profesorii de la universitate, vorbise mult despre violență, bătuse studenți, ziaristi și tutungii evrei, ordonase să se arunce femei din tren – acum a tras și, spre deosebire de Moța, a și ucis” (p.80). Procesul trebuia să aibă loc la Focșani, însă, din cauza manifestațiilor pro-Corneliu Zelea Codreanu, a fost mutat la Turnu Severin, desfășurându-se între 20-26 mai 1925: „În ultima zi a procesului, jurații, toți cu svastica la rever, i-au achitat în unanimitate pe acuzații din grupul văcăreștilor, după doar cinci minute de deliberare” (p. 83).

Paradoxal, violența exercitată de Corneliu Zelea Codreanu a contribuit la constituirea charismei acestuia, fenomen denumit de Oliver Jens Schmitt drept componentă a unei „dialectici charismatice”: „Charisma decurge din autoatribuire, din pretenția conducerii charismatice și din recunoașterea acestei pretenții de către adepți. [...] Charisma cere credință în conducător. [...] Actele sale de violență și reacțiile adversarilor politici sunt părți ale unei dialectici charismatice care a contribuit la ascensiunea sa” (p. 86).

Ascensiunea lui Corneliu Zelea Codreanu, coroborată cu dorința acestuia de a conduce și cu neînțelegerile dintre acesta și A. C. Cuza, au dus, în cele din urmă, la părăsirea LANC de către Codreanu și la întemeierea propriei formațiuni politice, Legiunea Arhanghelului Mihail, la 24 iunie 1927.

Două momente decisive, post-1927, în viața „Căpitanului” și în existența Legiunii sunt reprezentate de asasinarea lui I. Gh. Duca și de aceea a lui Mihai Stelescu, ambele influențând decisiv Mișcarea Legionară și schimbându-i radical strategiile.

I.Gh. Duca, președinte al PNL și prim-ministrul României, a interzis la 9 decembrie 1933 Garda de Fier, motivând că „aceasta încerca să instaleze prin teroare un regim anticonstituțional și reprezenta un pericol pentru societate” (p. 163), această măsură fiind urmată de arestări în rândul legionarilor. Ca răspuns la această acțiune, la 29 decembrie 1933, trei legionari de origine aromână – Nicolae Constantinescu, Ion Caranica și Doru Belimace („nicadorii”) – l-au ucis pe prim-ministrul, pe peronul gării din Sinaia. Ridicând problematica responsabilității lui Codreanu în această acțiune, Oliver Jens Schmitt susține că „indiferent dacă Codreanu a ordonat atentatul – ceea ce, în structura de conducere a mișcării, pare mai plauzibil – sau nu, el și cercul său intim au contribuit la crearea unui climat violent: au contribuit, fiindcă și alți politicieni, dar și presa au instigat împotriva lui Duca. Legionarii însă au fost cei care au tras, acest lucru putând fi și efectul unei ranchiune a aromânilor față de Duca, considerat de refugiații din Elada mult prea

favorabil grecilor. Fapta a fost posibilă fiindcă organele de securitate le-au permis acest lucru atentatorilor” (p. 169).

O reverberație a asasinatului lui Duca a fost chiar „schisma” lui Mihai Stelescu, analizată de autor în capitolul Schismaticul: „Unii legionari de frunte nu i-au iertat lui Codreanu purtarea de după asasinarea lui Duca. În vara anului 1934, nemulțumirea s-a prefăcut în revoltă. Mihai Stelescu, orator charismatic și erou al luptelor de stradă de la începutul lui 1933, îl considera pe Codreanu din ce în ce mai mult un politician mediocru și un intelectual ratat, dar mai ales un trădător. Stelescu știa că Virgil Ionescu și Codreanu negociaseră cu prefectul poliției Capitalei, Gavrilă Marinescu, deci, implicit cu camarila” (p. 173). Stelescu, exclus din Legiune în septembrie 1934, a întemeiat Cruciada Românilor, mișcare care „a preluat din obiectivele și metodele Legiunii, dar a renunțat la antisemitism și la violențele de stradă” (p. 174). O consecință directă a campaniei lui Stelescu împotriva lui Codreanu a fost aceea că personalitatea charismatică a „Căpitanului” era afectată în mod direct: „Campania lui Stelescu îl atingea personal pe Codreanu în punctul cel mai sensibil: în renumele său, în venerarea-i idolatră ca lider al mișcării tinerești naționaliste [...]. Stelescu i-a tăiat lui Codreanu pretențiile charismatice din rădăcină, descriindu-i originea etnică drept neromânească [...]. Codreanu ar fi primit bani direct de la marele maestru al Lojii Marelui Orient” (p. 175). Putem identifica în campania lui Stelescu o desacralizare a lui Codreanu, o deconstrucție a mitului creat în jurul acestuia. Toate principiile Legiunii ar fi fost trădate chiar de charismaticul „Căpitan”; dușmanii acesteia ar fi fost, de fapt, aliații lui Corneliu Zelea Codreanu. Din „Căpitan”, Codreanu devenea „Celălalt” prin excelență, fiindu-i atribuite stigmatele dușmanului. Toate acestea au avut ca punct terminus asasinarea lui Stelescu, în iulie 1936: „aflându-se pe un pat de spital, Stelescu a fost ucis cu o ploaie de gloanțe de un comando legionar format din zece oameni – celebrați apoi sub numele de «decemviri» – printre ei aflându-se mai mulți teologi” (p. 117).

În urma celor două asasinate, Oliver Jens Schmitt identifică „o schimbare de strategie a mișcării legionare: în ochii unor cercuri largi, asasinatul zdruncinase și pretenția Legiunii că urmează morala creștină. [...] Codreanu ar fi înțeles că mișcarea sa încă nu era în situația de a prelua puterea și că, prin violență, nu-și va atinge scopul” (p. 178).

Oliver Jens Schmitt tratează problematici puțin cercetate până în acest moment, dar esențiale pentru descifrarea caracterului, evoluției fenomenului legionar și explicarea diseminării acestuia în rândul tuturor categoriilor sociale. Astfel, istoricul pune accent asupra imagisticii Legiunii, considerând că „viața lui Codreanu se poate citi și în imagini – de la activistul aflat în fruntea studenților, mereu înconjurat de adepți, până la conducătorul retras, din a cărui făptură, la fel ca în icoanele sfinților, nu se mai vede decât capul” (p.370). În urma analizelor întreprinse se poate observa faptul că „la jumătatea anilor '30, Codreanu a adoptat cinci forme de apariție. Cea dintâi era urban-civilă: în costum și cravată. A doua, Codreanu bronzat, în bluză bleu, cu părut în vânt. Cea de-a treia, Codreanu în haină lungă de piele neagră, o dată și cu o pălărie mare întunecată. Cea de-a patra,

Codreanu în cămașă verde, și cea de-a cincea, Codreanu în port popular cu cojoc închis la culoare” (p. 214-215).

Un alt palier analitic al biografiei „Căpitanului” este dedicat problematicii religiozității Mișcării Legionare. Având ca punct de referință lucrările clasice ale lui Emilio Gentile privitoare la teoria religiei politice (*Il culto del littorio. La sacralizzazione della politica nell'Italia fascista*, Roma, 1995; idem, *La religione della politica fra democrazie e totalitarismi*, Roma, 2001), Oliver Jens Schmitt, ridică semne de întrebare cu privire la plasarea legionarismului pe același plan cu fascismul italian și cu național-socialismul german, atrăgând atenția asupra următoarelor aspecte: „Dezbaterile din cercetare neglijează uneori faptul că legionarismul era un edificiu doctrinar compus din mai multe voci și că exista o comunicare pe mai multe canale. Un edificiu doctrinar legionar de tip monolitic este mai degrabă un construct al cercetărilor asupra fascismului preocupate de istoria ideilor decât o realitate istorică. În punctul culminant al puterii sale, Codreanu era oarecum deasupra presei curente, chiar și deasupra organului de presă al mișcării sale, *Buna Vestire*. El nu se opunea însă ca intelectualii din jurul lui să-și realizeze propriile construcții de idei, care preluau elemente fasciste în chip mult mai pregnant decât conducătorul și care urmau doar parțial transcendența profund religioasă, mistică a lui Codreanu. Această relație tensionată a fost exprimată de Mihail Polihroniade, care, după prăbușirea mișcării în 1938, se plângea că ar fi fost mai bine ca legionarii să postească și să se roage mai puțin și să acționeze mai mult” (p. 244).

La fel de importantă este și problematica electoratului Legiunii, a categoriilor sociale cărora se adresau legionarii în vederea obținerii voturilor. În urma analizei profesorului Oliver Jens Schmitt se poate observa că, la începutul anilor '30, propaganda legionară își propunea să atragă marea masă rurală a României: „Legiunea voia să ajungă la popor, în primul rând la țărani din zone marginale economic și social, unde urmărea să câștige populația românească. Dacă până atunci ideologia și practica activiștilor fuseseră orientate către un public studentesc și urban, iar apoi către unul mănăstiresc, acum ele aveau să fie adaptate la așteptările și universul de idei al țăranilor din cele mai sărace regiuni ale României Mari” (p. 115).

Această situație s-a modificat începând cu vara anului 1936, atunci când Codreanu a înfăptuit o mutație radicală, anume demararea propagandei masive printre muncitori. O interogație legitimă ar fi aceea de ce consideră profesorul Schmitt faptul că aderarea muncitorilor în Legiune a reprezentat „o acțiune cu consecințe extrem de grave” (p. 211), atât timp cât obiectivul propagandei fusese atins, iar mișcarea se va extinde enorm în următorii doi ani. De fapt, în spatele ascensiunii muncitorimii în cadrul mișcării legionare se afla „sabia lui Damocles”: ca urmare a radicalizării continue a acestei grupări din cadrul mișcării sale, pe care Oliver Jens Schmitt o cataloghează drept „social-revoluționară”, purtătoare a unui mesaj „naționalist-proletar”, Codreanu a ajuns să fie el însuși un moderat. În decisiivii ani 1937-1938, „Căpitanul” îndemna la moderație, pe când această grupare, compusă din revoluționari, nu mai avea răbdare. Muncitorii nu prețuiau valențele contemplativ-mistice ale conducătorului lor, ci puneau la rang de virtute mesajul revoluționar al legionarilor – doreau schimbarea radicală a sistemului social, obținerea unor

beneficii imediate; „centrul de greutate politic aluneca însă spre o dinamică social-revoluționară pe care Codreanu cu greu o putea stăpâni” (p. 212).

Ca o consecință directă a acțiunii „Căpitanului” din vara anului 1936, un an mai târziu, mișcarea legionară devenise o mișcare de masă (de tip „catch-all”, p. 350), având adepți și simpatizanți în toate categoriile sociale. Diseminarea mesajului legionar în toate straturile societății este redată de Oliver Jens Schmitt printr-un pasaj memorabil: „propaganda faptei și a tăcerii îi impresiona pe țărani. În centrele industriale, muncitorii intrau masiv în Corpul Muncitoresc Legionar. În universități, consiliile studențești erau dominate de legionari. În școli și licee, profesorii cultivau entuziasmul pentru «România de mâine». Mulți preoți se alăturaseră mișcării, pe față sau pe ascuns. În armată, numeroși ofițeri își manifestau, de asemenea, simpatia: cei tineri în mod deschis, iar cei mai înalți în grad, ceva mai discret. La începutul anului 1938, diplomații erau de părere că două treimi dintre toți preoții și ofițerii erau de partea Legiunii. Brațul lung al mișcării ajungea până la Garda Palatului, al cărei comandant, Dumitru Coroamă nutrea simpatii legionare. Printre funcționari, Legiunea se bucura de popularitate, lucru valabil și pentru o parte a boierimii și a elitelor urbane” (p. 276).

Ne putem întreba cum a fost posibil ca o asemenea mișcare de masă care a reprezentat „în Europa interbelică organizația de extremă dreaptă care, fiind în opoziție, în așa-numita «fază de mișcare» (adică înainte de preluarea puterii), a atins cea mai largă mobilizare de masă, indiferent de clasa socială, în raport cu populația totală” și care „a fost singura mișcare studențească din istoria europeană recentă căreia i-a reușit trecerea din campusul universitar «în popor»” (p.260) a putut să decadă chiar în momentul în care deținea cei mai mulți adepți. Cercetarea istoricului Oliver Jens Schmitt oferă multiple perspective care explică acest fenomen. Printre cele mai relevante dintre acestea, consider a fi: 1) cele „două fețe ale lui Ianus” întrunite în personalitatea lui Codreanu: aceea de mântuitor și aceea de politician fascist opus sistemului: „Tocmai această mistică pronunțată, această năzuință spre transcendent a slăbit puterea de decizie a politicianului Codreanu. Până la sfârșit, Căpitanul nu și-a putut armoniza cele două roluri, de mântuitor al României și de politician fascist opus sistemului” (p. 245); 2) Corneliu Zelea Codreanu nu a putut controla trecerea de la o comunitate de adepți la o organizație de masă: „Căpitanul nu putea gestiona, din punct de vedere organizatoric – și, probabil, nici din punct de vedere mental – trecerea de la o comunitate de adepți bazată pe loialitate la o mișcare de masă mult mai anonimă. Codreanu a pierdut controlul, iar această pierdere a controlului, într-o chestiune hotărâtoare din punct de vedere politic, a contribuit substanțial la declinul său politic și personal” (p. 259); 3) refuzul lui Corneliu Zelea Codreanu de a-i încredința lui Carol al II-lea conducerea Mișcării Legionare, eveniment pe care Schmitt îl echivalează cu „condamnarea la moarte” a „Căpitanului”: „La începutul lunii februarie 1937, Carol II i-a oferit lui Codreanu, într-o întâlnire secretă din casa industriașului Malaxa, funcția de prim-ministru, dacă acesta i-ar încredința conducerea Legiunii. Codreanu, care în noiembrie 1936 încă mai spera la această funcție, a refuzat, spunând că n-ar putea dispune de Legiune ca de o masă de manevră. Acesta a fost

momentul rupturii fățișe, momentul în care Codreanu – [...] și-a semnat condamnarea la moarte” (p. 265).

Cu toate acestea, alegerile din 1937 au reprezentat un succes electoral pentru legionari, aceștia obținând 478 000 de voturi (15,58% procente). Această stare de fapt l-a convins pe Carol al II-lea că Mișcarea „Căpitanului” era mai periculoasă ca niciodată, motiv pentru care trebuia eliminată. După o efemeră guvernare a Partidului Național Creștin al lui Goga și A.C. Cuza, care obținuse în alegeri doar 9,62 procente din voturi, Carol al II-lea a instaurat dictatura regală. Zilele lui Codreanu erau numărate. Cu toate acestea, „Căpitanul” credea că „timpul acționa în favoarea sa” (p. 291). De fapt, „timpul nu mai avea răbdare”. Oricât ar părea de ciudat, odată cu trecerea anilor, fostul revoluționar din anii `20 devenise, la finalul anilor `30, un moderat în cadrul propriei mișcări dominată de elemente revoluționare, stare de fapt descrisă cu acuratețe de Oliver Jens Schmitt: „Codreanu devenise un nehotărât, un factor de frânare și de încetinire într-o mișcare care se radicaliza tot mai mult. [...] Codreanu a fost la început o forță motrice, iar spre sfârșit, în raport cu elementele militante ale Legiunii, a devenit o frână – asta pentru că nu mai putea canaliza în scopuri politice violența pe care o practicase și o glorificase el însuși vreme îndelungat” (p. 291, 337).

Epoca hybris-ului apusese din viața „Căpitanului”, iar Codreanu intra într-o nouă și ultimă etapă a vieții sale, aceea a Nemesis-ului: „Codreanu, a cărui ascensiune fusese înlesnită de o justiție părtinitoare, avea să fie acum doborât de același sistem corupt. Situația era de două ori grotescă: Căpitanul fusese achitat pentru omucidere, dar urma să fie judecat pentru delikte pe care nu le săvârșise; pe de altă parte, statul recurgea la mijloace ilegale pentru a interveni împotriva unei mișcări care se dezvoltase prin violență și cu ajutorul establishment-ului, dar care acum făcea apel la statul de drept pentru a se opune dictaturii regale” (p. 295). Folosind drept pretext o polemică între Nicolae Iorga și Codreanu, autoritățile l-au arestat pe „Căpitan” la 17 aprilie 1938, iar la 19 aprilie, într-un proces tipic stalinist, acesta a fost condamnat. Între 23 și 27 mai 1938, Codreanu a fost pus din nou sub acuzare în fața curții marțiale, de această dată pentru „înalță trădare, activități subversive și devoalarea unor documente de stat”, pe 27 mai fiind găsit vinovat și condamnat la „zece ani de muncă silnică, privat de drepturile civile vreme de șase ani și obligat să plătească o amendă de cinci mii de lei” (p. 306-307). Conform profesorului Schmitt, „prin condamnarea definitivă, Codreanu a ieșit din viața politică a României ca personaj activ. Ultimele luni din viață și le-a petrecut în închisorile de la Jilava, Doftana și Râmnicu Sărat” (p. 307). În noaptea de 29 spre 30 noiembrie, Codreanu, „nicadorii” (asasinii lui I. Gh. Duca) și „decemvirii” (asasinii lui Mihai Stelescu) au fost sugrumați de jandarmi în pădurea de la Tâncăbești. Oliver Jens Schmitt, demonstrează în lucrarea sa că asasinatul fusese „plănuit în cele mai înalte cercuri” (p. 315), comunicatul de la postul de radio al statului din 30 noiembrie 1938, conform căruia „cei paisprezece bărbați ar fi fost împușcați în timp ce încercau să fugă, pe o ceață deasă” fiind doar un alibi al autorităților unui „stat profund”, concept prin care autorul înțelege „structurile de putere care, deși nu erau prevăzute de constituție, erau, de facto, foarte influente” (p. 373).

În ultimul capitol al lucrării, Încercare de interpretare, Schmitt atrage atenția asupra elementelor modernizatoare din cadrul Mișcării Legionare, catalogând-o drept „singura lansare spre modernitate care nu a fost impusă României din afară în cursul secolelor XIX și XX, fie de marile puteri occidentale sau central-europene, fie de Rusia și, mai târziu, de Uniunea Sovietică” (p. 362). Această afirmație este cel puțin discutabilă, dacă ținem cont de faptul că, în privința proiectelor de modernizare ale României, s-ar putea distinge net între modelele „impuse” din exterior și acelea generate din interior. Valențele modernizatoare nu au constituit apanajul Mișcării Legionare. Pentru a rămâne ancorati în interbelicul românesc, demne de amintit sunt proiectul neoliberal al lui Ștefan Zeletin, cel „țărănist” al lui Virgil Madgearu (viziunea acestuia nu excludea industrializarea României), dar și inițiativa „sincronizării” cu Europa Occidentală, al cărei principal exponent a fost Eugen Lovinescu. Toate acestea au reprezentat variante indigene de „lansare spre modernitate”, constituite fără imixtiunea vreunei puteri străine.

O problematică legitimă ridicată de autor în același ultim capitol al lucrării este următoarea: „în ce măsură poate fi privit Codreanu din punct de vedere structuralist, ca produs al unei societăți și al unor circumstanțe istorice, și în ce măsură poate fi văzut ca o forță creatoare autonomă. Sau, altfel spus: ce și cât de mult a configurat și a hotărât Codreanu însuși?” (p. 334). În urma analizei întreprinse, răspunsul profesorului Schmitt poate părea ambiguu: „Multe dintre considerațiile de mai sus îl fac pe Codreanu să apară drept un produs al societății și al contextului istoric, drept obiect și instrument al elitelor politice; alte elemente, în schimb, îi pun în lumină voința și capacitatea de a conduce” (p. 345). Să fie vorba de imposibilitatea de a formula un răspuns clar? Nicidecum! Profesorul Schmitt nu face altceva decât să atragă atenția asupra imposibilității de a trata într-o manieră univocă un personaj atât de complex, subliniind, în același timp, necesitatea îndepărtării de opinii unilaterale, preconceptuate ideologic, de „colivii conceptuale”.

O interogație legitimă este aceea cu privire la contribuția demersului întreprins de Oliver Jens Schmitt la „îmbogățirea cunoașterii”, comparativ cu lucrările de referință anterioare asupra Legiunii și/sau asupra interbelicului românesc. Având ca etalon lucrările clasice ale lui Armin Heinen și Francisco Veiga, putem constata că profesorul Schmitt introduce în circuit științific, pe lângă documentele utilizate de cei doi, și rapoarte ale reprezentanților diplomați ai Franței, Iugoslaviei, Poloniei, Austriei și Albaniei, toate acestea lărgind perspectiva și creând „cadrul pentru situarea lui Codreanu în contextul european” (p. 369).

Mai mult decât atât, însăși încadrarea lucrării în genul biografic, abordat destul de rar în istoriografia românească, diferă de perspectivele lucrărilor anterioare, care au analizat, în cea mai mare parte, fie problematica istoriei Mișcării Legionare, fie pe aceea a relațiilor intelectualilor cu varianta românească a fascismului european. „Ce oferă o biografie a unui lider fascist în raport cu o analiză a mișcării sale”? Chiar „problema de cercetare” de la care pornește autorul se pliază genului biografic, oferind răspunsuri inedite: „Care a fost rolul lui Codreanu în mișcarea legionară? Întrebarea poate părea paradoxală: Codreanu este cel care a întemeiat și a condus Legiunea; pentru el, și nu pentru altcineva, a fost creat un cult

bombastic. Și totuși, este un fapt că majoritatea cercetătorilor aproape că n-au separat analitic mișcarea de conducător. [...] Această biografie decortichează poziția lui Codreanu în mișcare, investigând-o ca problemă separată. Este un demers care, potrivit tezei acestei cărți, se vădește a fi productiv, căci evoluția conducătorului și cea a mișcării nu coincid nicidecum” (p. 372).

La finalul analizei întreprinse putem constata că cele două fenomene pe care Schmitt le denumește „ascensiunea și decăderea Căpitanului” nu se află într-o relație antinomică, cum ar putea părea la o primă privire, ci acestea s-au aflat într-o permanentă interdependență, iar în ultimă instanță, dintr-o perspectivă longue durée, într-o relație causală: ascensiunea „Căpitanului” a condus la decăderea lui Corneliu Zelea Codreanu.

Corneliu Zelea Codreanu Ascensiunea și decăderea „Căpitanului” reprezintă o scriere de referință, la care se vor raporta atât cercetătorii istoriei României interbelice, cât și toți aceia care își propun să urmărească reverberațiile naționalismului românesc de secol XIX în gândirea politică extremistă din prima parte a secolului XX, dar și rădăcinile a ceea ce, peste ani, se va constitui în „protocronismul românesc”, o lucrare pe care cercetătorii fascismului românesc, și nu numai aceștia, o vor cataloga în viitoarele liste bibliografice drept o „scriere clasică”.

Andrei AVRAM

Vasile Th. CANCICOV, *Jurnal din vremea ocupației*, vol. I-II, București, Humanitas, 2015-2016.

Sub acest titlu, prestigioasa editură bucureșteană a publicat în două volume însumând peste 800 de pagini impresiuni(le) și păreri(le) celui mai sus numit, scrise la București în timpul Războiului României, într-un jurnal zilnic din 13 august 1916 până la 31 decembrie 1918. Cum autorul nu era un erou, iar descoperirea notelor sale zilnice scrise cu onestitate și respect pentru adevăr îi putea aduce prejudicii (cum s-a și întâmplat de altfel), el le-a destinat inițial fiicei sale, Sonia, pentru o lectură mărturie când tatăl ei nu va mai fi. Ulterior însă, după înfăptuirea României Mari, el s-a răspândit și le-a publicat în foileton în ziarul conservator „Românimea” în primăvara-vara 1919, și doi ani mai târziu, în 1921, în două volume masive (peste 1300 de pagini), generos prefățate de mentorul său politic Take Ionescu.

Acesta recomanda cartea spre lectură din perspectiva celui care anticipase în totul corect deznodământul Marelui Război și își rezerva, în consecință, dreptul de a-și condamna vehement adversarii, partizani ai Puterilor Centrale „bucuroși de înfrângerile armatei noastre și ale aliaților, plini de speranțe în nenorocirile patriei.” Sub acest unghi, cartea lui Cancicov e privită ca un document. Autorul „a văzut această rușine și a suportat durerea morală de a fi avut printre ai noștri asemenea oameni”. Precum se vede, vremea corectei aprecieri a germanofililor era departe, la ordinea zilei erau condamnările de tot felul și constatarea tristă că în umbra României Mari, clasa politică se dovedea atât de scindată.